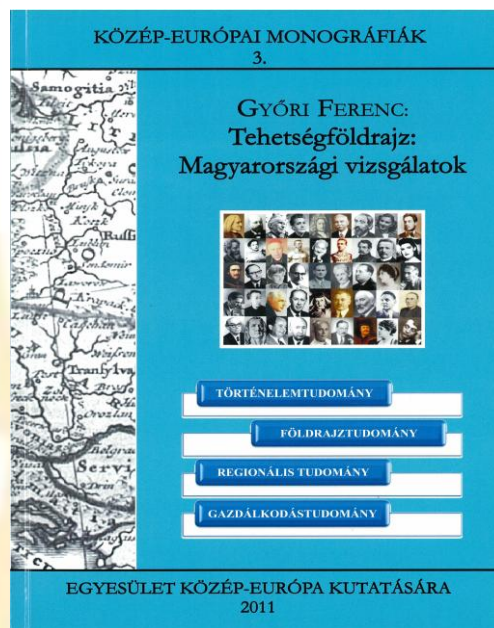

Mi az areté?

Győri Ferenc:

Tehetségföldrajz: Magyarországi vizsgálatok.

[Közép-Európai monográfiák 3.] Egyesület Közép-Európa Kutatására, 2011. Szeged–Pécs, 250 old.

*Talán furcsa kezdésnek tűnik, de mégis megkockáztatnék egy feltevést: mi van akkor, ha egy tehetségtelen ember kezd el foglalkozni a tehetség problémájával – valamilyen megközelítésben. Az eredmény aligha lesz szívderítő... De ha ezen a vonalon megyünk tovább, akkor azt a kérdést is fel kell tenni, hogy jelen könyv szerzője melyik kategóriába sorolható. Ennek eldöntése roppant egyszerű: el kell olvasni a könyvet! És akkor világossá válik, hogy egy talentumos szerző kvalitásos alkotásáról van szó. Olyan munkáról, amit nem csak azért érdemes elolvasni, mert új ismereteket és információkat ad, hanem azért is, mert izgalmas szellemi kalandnak is tekinthető. Olyan olvasmány, ahol olyan válaszokat kapunk, amelyet számos esetben a probléma továbbgondolására inspirálják az olvasót. Gondoljunk pl. a könyv központi kategóriájára, a tehetség fogalmára. A Szerző példás gondossággal járja körül, hogy mit mond erről a tudomány, milyen megközelítésekben lehet a problémát tárgyalni. Ennek ellenére az olvasó – remélem – nem nyugszik meg, hogy akkor minden rendben, hanem megpróbál a maga számára újabb szálakat kibontani – írja az opus előszavában Dövényi Zoltán. Ezzel megtörtént a figyelemfelkeltés, és az olvasó számára nem is marad más, mint kézbe venni a Szegeden működő egyesület *Közép-Európai monográfiák* című sorozatában megjelent kötetet és megpróbálni kibontani azokat a bizonyos szálakat.*

A kötet szerkezete egyszerű és átlátható: a *Bevezetés* magában foglalja a szerző előzetes hipotéziseit, motivációit és célkitűzéseit, valamint a használt eszközök és módszerek prezentációját, ezt követi a tehetségföldrajz elméleti és gyakorlati alapjait taglaló és ennek az interdiszciplináris kutatási területnek a rövid történetét bemutató rész, majd az auctor saját tudományos kontribúcióját tartalmazó *Magyarország tehetségföldrajzi modelljei* című fejezet. Végül a tanulmányt magyar és angol nyelvű összefoglaló zárja, amit az irodalomjegyzék és egy melléklet tesz teljessé.

Értekezésem – fogalmaz a szerző az opusa céljáról – a tehetség sokoldalú jelenségét humángeográfiai szemlélettel, egy hagyományos módszer újjáélesztésével, a természeti és társadalmi környezet részeként élő emberből, s annak kulturális teljesítményéből kiindulva kívánja megközelíteni. Ebből következik, hogy csak érintőlegesen tartózkodik a képességek térbeliségét ugyancsak illető, a közgazdászok és a regionális kutatók által preferált területeken (pl. kreatív gazdaság, tudástranszfer és -menedzsment, humán erőforrás fejlesztés).

Győri Ferenc nem siklik át a tehetség és a földrajz párosításának idegenszerűsége fölött, hanem eufemisztikusan, de megfogalmazza kezdeti fenntartásait ezzel az erőltetettnek tűnő kombinációval szemben, rámutatva, hogy talán a sokféle értelmezési lehetőség képezheti ennek az előítéletnek az okát. Ezek után az olvasó enyhén zavarba jön: a szerző bizonytalansági forrásokról, kétségekről, aggódásról, tévovaságról, szkepszisről szól; mindezek forrásai a tehetséggel foglalkozó, igen szerteágazó és különböző tudományok és megközelítések sokasága, a tehetség térbeli eloszlási mértékének reprezentációjának nehézsége, a Trianon által az adatsorokban okozott cezúra, és nem utolsó sorban pedig a néhány „kemény”, a KSH adatbázisából származó statisztikai mutató – állítja a szerző. Ezzel kapcsolatban a Mark Twain által híressé tett Benjamin Disraeli Viktória királynő egykori miniszterelnökének kijelentése jut eszembe, mely szerint a hazugságnak három válfaja ismeretes: a hazugság, a szemérmetlen hazugság és a statisztika. A statisztikai adatokkal túlterhelt tanulmány pedig problematikussá válhat. Erre a kérdésre a továbbiakban még vissza fogunk térni.

A tanulmányban használt fogalmak igen üdvözlendő tisztázása és egyértelművé való tétele után a felhasznált forrásokról és a térbeliség modellezésénél használt módszerekkel ismerkedünk meg. A szerző számára – állítása szerint – egyetlen fix pont létezett a kutatásai során, ez pedig a 17 ezer szócikket tartalmazó Magyar Életrajzi Lexikon. A továbbiakban a következőket írja Győri Ferenc: *Fontos leszögezнем —, hogy az eredmények, térképek kizárólag „modellértékűek”, belőlük túlságosan „messzemenő” következtetéseket levonni nem szabad*, de mielőtt zavarba ejtené az olvasót egy Hagggett-idézzel folytatja, mely szerint maguk *a modellek ugyanis nem tükrözik a teljes valóságot, csak annak hasznosítható és nyilvánvalóan megérthető részét* (16. oldal).

A tehetségföldrajz elméleti alapjait – tudjuk meg – antropológiai és antropogeográfiai munkák képezik, de a szerző a földrajzi determinizmust és possibilizmust is ideológiai muníciójának véli, és Hunfalvytól Hantoston át Teleki Pálig terjedő földrajzosok széles skáláját, de még Bibó Istvánt is szellemi elődjének tekinti. Nemzetközi tekintetben Ernst Kretschmerben, az emberi alkattan úttörőjében – és tegyük hozzá: sok szempontból vitatható elméletében – látja gyökerezni a tehetségterképek kidolgozásának tudományos megalapozását, aki híres német zeneszerzők születési helyeit elemezte, majd rámutatott, hogy a különböző népek keveredési területei általában sokkal gazdagabbak kiválóságokban a lakosság etnikai szempontjából homogénnek minősülő régióknál.

A tehetségföldrajz fejlődésének bemutatása során igen érdekes eszme-futtatást kapunk a kutatási előzményekről, különböző elképzelésekről, Konfuciusztól kezdve egészen a jelenig elért időskálán. Mindez a szerző pallérozottságát bizonyítja, hiszen otthonosan mozog a bölcelettudomány, a lélektan, a társadalmi tudományok és a biológia területén egyaránt. A tehetség – kultúra – viselkedés – érték – felfedezés – találmány fogalmak érintésével észrevétlenül újra a tehetségföldrajz alapkérdése kerül az előtérbe, amely nem más, mint a nagy találmányok és értékes alkotások keletkezési helyének, illetve azok térbeli és időbeli szétszóródása/megoszlása – olvashatjuk. Az információt, a hozzáértést, a különböző képességet és készségeket, a mozgásokat és cselekvéseket, a szakértelmet, az attitűdöket és nem utolsó sorban a műveltséget tartalmazó tudásfajták tipizálása és térbeli terjedése jól felismerhető törvényszerűségek alapján megy végbe – mutat rá a szerző –, és e térbeli leképezés pedig szintén a geográfia viszonylag új válfajának, a tehetségföldrajznak a feladata. Mindezek ellenére a tehetség kvantifikálásának és a számszerűsíthetőségének hiánya, a túlzott viszonylagosság a tehetségföldrajz tárgyegységének leszűkítését okozza, ezért nem hivatott oly bonyolult kérdések megválaszolására, mint például amit a genetikai adottságok és a környezeti hatások egymáshoz viszonyított aránya vet fel. Végül megállapítást nyer, hogy a tehetségföldrajz kizárólag a talentumok és a kiemelkedő alkotások, valamint az azokat befolyásoló tényezők térbeli szerkezetét, kapcsolatrendszerét, funkcióit, kölcsönhatásait és folyamatait vizsgálja.

Öntökéletesedése során a szerző érdekes, alkotó javaslatot tesz: a tehetséghez szükséges faktorok interakcióját kifejező Renzulli-Mönks-féle triász földrajzi és történeti szempontokat is figyelembe vevő kiterjesztését ajánlja, vagyis a kivételes képességek, az erőtényező, valamint a

kreativitás összetevőikön kívül a családot, az iskolát és a társakat meghaladva, társadalmi pilléreként bevonná a „totális” vagy „földrajzosított” környezetet is.

A kötet fő részét képező, a tehetségföldrajzi modellek prezentálására szánt fejezetben elsőként a fiatal tehetségek és a pályakezdő kutatók tanulmányi és tudományos felkészültsége és az általuk elért tudományos eredmények regionális és település-hierarchikus determináltságára kapunk választ. A főleg 2004-es adatok tükrében megtudjuk, hogy *az eredményes tanulók aránya pozitív kapcsolatban áll a jövedelmi, foglalkoztatottsági és az iskolázottsági viszonyokkal*, illetve, hogy általában a kedvező infrastruktúrával rendelkező nagyobb település több és jobb lehetőséget biztosít a tehetségek kibontakozására és gondozására. Érdemes azonban elgondolkodni, hogy a rendszerváltás után átstrukturálódott társadalmon belül az anyagilag lecsúszóban lévő értelmiség nem képes felvenni a versenyt a vállalkozói szférából feltörő, és nem feltétlenül az intelligenciához tartozó, de az elitképzést igénylő réteggel. Ez az egyre jobban artikulálódó jelenség és következménye nem kerül megemlítésre az opusban.

A következőkben a Magyar Életrajzi Lexikon adatai feldolgozásának módszerei (szócikkek szerkezete és tartalma), a mintavételi eljárás kritériumai és lépései, valamint a térbeliség ábrázolására alkalmas adatbázis részleges bemutatása következik (entitások, entitáscsoportok).

A kötet legterjedelmesebb fejezetének harmadik része a geográfiai alkalmazást, vagyis a statisztikai és a területi elemzéseket tartalmazza. Terítékre kerülnek az adatok történeti kontextusai (demográfiai mutatók, a közép- és felsőfokú oktatás intézményrendszerének fejlődése és alakulása Trianon előtt és után), valamint a települések és a megyék tehetségekkel kapcsolatos adatai (tehetség-kibocsátás, -befogadás, -megtartás, -vonzás és az ezekre a mutatókra épülő tehetségháztartás értékei) nagyszámú táblázatos, grafikonos és térképi változatban egyaránt. *Modelljeim megvilágították, számszerűsítették azokat a jelenségeket és folyamatokat, melyekről eddig nem, vagy csak alig voltak konkrét adataink. Bebizonyították, hogy a tehetség területi egyenlőtlenségei éppúgy modellezhetők, mint bármely más társadalmi-kulturális jelenségé* – mutat rá a kötet végén a szerző.

A *Mellékletek* összesen negyven táblázatot tartalmaznak. Amint már szó esett a „kemény” statisztika következményeiről, ezek a Microsoft Excel programmal készített táblázatok több kellemetlenül ható pontatlanságot és hibát tartalmaznak. Ilyen például *A 20-nál több tehetséget kibocsátó települések abszolút rangsora* címet viselő (VI. számú melléklet), ahol a szerző valószínűleg rosszul alkalmazta a „szűrőt”, ami az abc alapján névsorba állította a településeket, és nem tudni milyen kritériumok alapján rendelhetett adatokat hozzájuk (de e folyamatnak a fordítottja is igaz lehet).

Végül, mi is a címben szereplő areté (αρετή) avagy a kiválóság? Erre a kérdésre az olvasó nem kap választ, és akit érdekel, kénytelen majd az ókori görögök műveit kézbe venni. Mindezek ellenére Győri Ferenc nem okoz csalódást, hiszen jelen opus a tehetségföldrajz mibenlétét és hazai kutatási eredményeit veszi górcső alá, ezért mindazok számára ajánlott, akik kíváncsiak egy viszonylag új geográfiai diszciplína kialakulásának előfeltételeire, attribútumaira és mibenlétére.

Géczi Róbert, Kolozsvár/Budapest